

COST E-READ Stavangerská deklarace o budoucnosti čtení

Žijeme v době stále rychlejší a všudypřítomnější digitalizace. Digitální technologie nabízejí obrovské příležitosti pro vytváření, dostupnost, uchovávání a přenos informací a zároveň zpochybňují řadu zavedených metod čtení. V uplynulých 4 letech zkoumala skupina téměř 200 vědců a odborníků na oblast čtení, publikování a gramotnosti z celé Evropy dopady digitalizace na metody čtení.

Papír i obrazovka umožňují odlišný způsob práce s textem. V dnešním hybridním čtenářském prostředí bude nutné hledat nejlepší způsoby, jak využít výhody papíru i digitálních technologií a to napříč věkovými skupinami a potřebami.

Výzkum ukazuje, že papír zůstává preferovaným čtecím médiem, zejména pro delší samostatné texty, kdy je cílem čtení hlubší porozumění a zapamatování, a také že papír nejlépe podporuje čtení delších forem informačních textů. Čtení delších textů je neocenitelné pro získání řady kognitivních schopností, jako je koncentrace, budování slovní zásoby a paměť. Proto je důležité, abychom zachovali a rozvíjeli čtení delších textů jako jeden z řady způsobů čtení. Navíc s rostoucím využíváním obrazovek, bude jedním z náležitých úkolů hledat způsoby, které by usnadnily soustředěné (hluboké)¹ čtení delších textů v prostředí obrazovky.

Hlavní zjištění:

- **Individuální rozdíly v dovednostech, schopnostech a předpokladech utvářejí odlišné studijní profily, které ovlivňují schopnost dětí využívat a učit se z digitálních či tištěných zdrojů;**
- **Digitální text nabízí vynikající příležitosti k přizpůsobení textové prezentace podle individuálních preferencí a potřeb. Přínosy pro pochopení textu a motivaci byly prokázány tam, kde prostředí pro digitální čtení bylo pečlivě navrženo s ohledem na čtenáře;**
- **Digitální prostředí také představuje výzvy. Čtenáři mohou mít nadměrnou víru ve své schopnosti porozumění textu ve prospěch čtení v digitálním**

¹ *Soustředěné (hluboké čtení – deep reading)* je aktivní proces přemýšlivého a úmyslného čtení, jehož cílem je posílit porozumění a potěšení z textu. Někdy také označované jako *pomalé čtení*. Na rozdíl od *skimming reading*, tj. *povrchního čtení*.

prostředí oproti čtení v tištěném prostředí, zejména pokud jsou pod časovým tlakem, což vede k povrchnímu čtení a nesoustředěnosti při čtení;

- Metaanalýza vycházející z výsledků 54 studií, kterých se účastnilo více než 170 tisíc osob, prokázala, že pochopení delšího informačního textu je silnější při čtení na papíře než na obrazovce, obzvláště pokud je čtenář pod časovým tlakem. Co se týče narativních textů, nebyly pozorovány žádné rozdíly;

- Na rozdíl od očekávaného chování "digitálních domorodců", se tento omezující efekt obrazovky na rozdíl od čtení z papíru spíše zvyšoval bez ohledu na věkovou skupinu a předchozí zkušenosti s digitálním prostředím;

- Naše přirozené poznávací funkce (tj. to, jak a co se učíme, co víme a dokážeme, závisí na funkcích našeho celého těla) mohou přispět k rozdílům mezi čtením na papíře a na obrazovce z hlediska porozumění a zapamatování. Tento faktor je podceňován čtenáři, pedagogy a dokonce i vědci.

Tyto závěry jsou v souladu s výsledky zjištěnými v zemích mimo Evropu. Ve světle těchto zjištění jsme formulovali následující doporučení:

Doporučení:

- Je nutné provádět systematický a pečlivý empirický výzkum podmínek, za kterých se zlepšuje učení a porozumění, stejně jako okolností, které naopak čtení zhoršují a to jak v tištěném, tak v digitálním prostředí.

- Studenti by se měli naučit postupy, které mohou využít ke zlepšení techniky soustředěného čtení a dalších kvalitativně vyšších čtenářských technik na digitálních zařízeních. Školy a školní knihovny by i nadále měly motivovat studenty ke čtení papírových knih a vyčlenit na to čas v učebních osnovách.

- Učitelé a další pedagogové musí být informováni o tom, že rychlá a nepromyšlená výměna tištěných textů, papíru a tužek za digitální technologie v primárním vzdělávání nezůstává bez následků. Pokud tyto změny nebudou doprovázeny pečlivě vyvinutými nástroji a strategiemi digitálního učení, mohou u dětí vytvořit překážku pro porozumění psanému textu a utváření dovedností v oblasti kritického myšlení;

- Při zavádění digitálních technologií je nezbytné uskutečnit odpovídající kroky zejména ve vzdělávání, ale obecněji také v mediálním prostředí. V případě vzdělávání se to týká například vývoje empiricky ověřené výuky kompetencí v oblasti digitální gramotnosti (výběr, navigace, vyhodnocování a spojování informací, s nimiž se setkáváme digitálně). Takové digitální

dovednosti budou použitelné v mnoha dalších souvislostech, například při komunikaci s úřady a jinými veřejnými institucemi;

- **Pedagogové, odborníci na problematiku čtení, psychologové a technologové by se měli spojit při vývoji digitálních nástrojů (a souvisejícího software), které zohledňují poznatky z výzkumu o vnímání digitálních a tištěných forem textu, včetně významu přirozených poznávacích funkcí pro čtenářské návyky;**
- **Další výzkumy v oblasti digitálních výukových materiálů by měly zahrnovat zvýšenou spolupráci mezi vývojáři technologií a výzkumnými pracovníky v oblasti sociálních a humanitních věd s cílem přispět k objektivní veřejné diskuzi o digitální transformaci založené na faktech.**

Otázky pro další výzkum

Vzhledem k tomu, že využívání digitálních materiálů ke vzdělávacím a ostatním osobním účelům roste, vyvstávají důležité otázky týkající se budoucnosti čtení, výuky čtenářské gramotnosti a dlouhodobém významu textové komunikace:

- V jakých souvislostech a pro jaké typy čtenářů může být čtení digitálních textů nejpřírodnější?
- Ve kterých oblastech učení a literární tvorby by naopak mělo být papírové médium doporučováno a prosazováno?
- Způsobují vlastnosti typické pro čtení z obrazovek, jako je roztříštěnost, menší soustředěnost a povrchní chápání to, že se povrchní čtení mění na standardní způsob čtení, který se přenáší také na zvyklosti při čtení z papíru?
- Je naše náchylnost k fake news a předsudkům umocněna nadměrnou vírou v naše digitální čtenářské dovednosti?
- Co lze udělat pro podporu hlubšího pochopení textů obecně a především pak textů čtených z obrazovky?

Kdo jsme?

Evolution of Reading in the Age of Digitisation (E-READ) je evropská výzkumná iniciativa, která spojila dohromady téměř 200 odborníků a vědců z oblasti čtení, publikování a gramotnosti z celé Evropy, aby společným úsilím zkoumali dopady digitalizace na čtenářské metody. Většina našeho výzkumu se zaměřuje na to, jak čtenáři, zejména děti a mládež, rozumí nebo si pamatují psaný text buď v tištěné, nebo digitální podobě. Členové a další zástupci zúčastněných stran výzkumné aktivity COST, která je financována EU, se v termínu 3. a 4. října 2018 setkali ve Stavangeru v Norsku, kde diskutovali o hlavních zjištěních, které přinesl čtyřletý

empirický výzkum a debaty (2014-2018). Stavangerská deklarace o budoucnosti čtení představuje shrnutí těchto diskuzí.